

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

**«Педагогічна біографіка
в освітньо-науковому просторі
в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання»**

Збірник матеріалів

VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції

з історії освіти з міжнародною участю

16 травня 2023 року

Вінниця
«ТВОРИ»
2023

contemporaries, place and role in literary studies, connections with Ukraine, and are an important source for his biography as an outstanding Ukrainian.

Keywords: Mykola Ilyich Storozhenko, literature, memories, biography, national and cultural identity.

УДК 37(092)"1854/1855"Пирогов

О. О. ДРАЧ

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

доктор історичних наук, професор
кафедри всесвітньої історії

Київського університету імені Бориса Грінченка

e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

«ПОГАНИЙ ПОЧАТОК НЕ ЛЕГКО ВИПРАВИТИ»: МІСІЯ М. І. ПИРОГОВА В СЕВАСТОПОЛІ (1854–1855 рр.) ЯК ОСНОВА ЙОГО ГРОМАДСЬКОЇ АВТОРИТЕТНОСТІ

Анотація. Розглянуто щодення головного хірурга Севастополя в умовах Східної війни. Обґрунтовано позицію М. І. Пирогова щодо захисту інтересів поранених. Доведено його принциповість і вимогливість у службових відносинах з російським військовим керівництвом.

Ключові слова: М. І. Пирогов, головний хірург Севастополя, епістолярій, військові шпиталі, поранені, сестри милосердя.

Нинішня війна проти України, яку веде агресивна сусідня держава – російська федерація – спонукає всіх інтелектуалів до переосмислення не лише історичного досвіду минулих воєнних конфліктів, а й до виокремлення векторів суспільних змін і трансформацій індивідуального рівня. Сюжетом, пропонованим до розгляду, є вивчення рефлексії М. І. Пирогова, головного хірурга обложеного Севастополя, щодо сутності війни, військового керівництва, імперської бюрократії, організації військово-польових шпиталів і допомоги пораненим. Оскільки «епоха проєктів, мрій, починань, покращень» у Київському навчальному окрузі прямо зумовлена попечителем М. І. Пироговим (1858–1861), тому прагнемо встановити витoki його щирого бажання змін у державі в напрямі гуманізму і громадянської відповідальності в сфері просвітництва [2, с. 13].

Основою вивчення стали «Севастопольські листи» М. І. Пирогова [4]. Прислужилися також попередні напрацювання, де розглянуто будні головного хірурга Севастополя під час Кримської кампанії 1854–1855 р., а також чинники формування особистості лікаря-інтелектуала [1; 3].

За покликом громадянського сумління, М. І. Пирогов очолив групу лікарів-хірургів і прибув до зони бойових дій у Криму для допомоги пораненим. Жалюгідне становище поранених глибоко вразило столичних лікарів. «Убозтво, безтурботність, медичне невігластво і нечисть водночас у небачених розмірах» [4, с. 67]. Абсолютна невідповідність військової медичної служби до безпосередніх обов'язків із допомоги пораненим: не заготовлено ні білизни, ні транспортних засобів. У журналі експедиції Пирогов постійно фіксував ставлення до поранених. «...поранені

валяються, як собаки, і довго-довго потрібно клопотати, допоки їх приведуть до не найгіршого становища» [4, с. 64].

Лікар завважив загальний безлад в усьому, втім найдражливішим чинником було неприйнятне ставлення військового керівництва до «бідних поранених». Листи Пирогова містять жорстку критику вищого керівництва армії в Криму, зокрема і їхньої споглядально бездіяльної позиції («все це приймається, але нічого не робиться») щодо організації госпітальної справи. Головний корінь усіх проблем імперського істеблішменту Пирогов прямо визначив: «...І всюди крадуть, і всюди безладдя, як і раніше» [4, с. 123]. Відзначимо професійність, вимогливість і принциповість головного хірурга Севастополя в службових зносинах з вищим армійським начальством.

Постійна недбалість російської військової адміністрації щодо поранених спонукала Пирогова відстоювати їхнє право на життя попри збільшення кола особистих недругів. Діючи принципово, не зважаючи на чини та звання, головний хірург «бомбардував» доповідними головнокомандувача щодо побаченого і необхідних заходів. Думок інших, як тільки про поранених, у лікаря не було. «Засинаєш і бачиш рани уві сні, прокидаєшся – теж саме» [4, с. 78].

Активна фаза бойових дій навесні 1855 р., супроводжувана масованими гарматними обстрілами і значною чисельністю поранених, спонукала М.І. Пирогова з колегами облаштувати житло прямо на перев'язному пункті в Севастополі. Він констатував самовіддану працю медичного персоналу, в умовах коли за добу привозили понад чотириста поранених і робили більш як тридцять ампутацій [4, с. 127].

Зауважимо, що Пирогов особисто патрунував новаційний захід – залучення сестер-доглядальниць до праці у воєнно-польових шпиталях. Противників у соціально-медичного експерименту було чимало, скептицизм щодо цілей і серйозності жіночої місії висловлювали прямо, включно з головнокомандувачем. Утім у надважких умовах перші медичні сестри сумлінно виконували обов'язки із догляду поранених, старанно допомагали лікарям і, на думку головного хірурга, були достойні похвали [4, с. 96].

Перебування на війні трансформувало систему цінностей, зокрема й М.І. Пирогова: зникли життєвий дріб'язок, мотлох пристойності і зовнішній формалізм. Воєнне щодення минало в солдатській серм'язі і довгих брудних чоботах, де непомітними ставали ківера, еполети, чиновницькі фраки і навіть ордени [4, с. 103]. Духовний переворот через перебування на війні змінив і усталені звички лікаря. Гігієнічна норма – одягати чисті сорочки – в Севастополі уже не діяла.

Тоді-таки лікарєві-гуманісту впала в око подвійність стандартів військових командирів, які щонайперше дбали про показну армійську парадність і пишноту церемоній, і зовсім не цікавилися долею вибулих зі строю поранених бійців, яких вважали «відпрацьованим матеріалом». Він розкрив світогляд чиновництва миколаївської доби, який власне і зумовив банкрутство влади, стагнацію суспільного розвитку і військово-політичну катастрофу Російської імперії в Східній війні. «Прагнули, щоб на папері все неодмінно було добре, а якщо ні, то потрібно мовчати» [4, с. 136].

Принципова і категорично вимоглива позиція головного хірурга Севастополя щодо покращення долі поранених зумовлена як гуманно-професійною етикою

лікаря, індивідуальною світоглядною позицією, так і досягнутим соціальним статусом заслуженого професора і двадцятип'ятирічною вислугою, що вивільняло Пирогова від огидного його душі чиношанування, мундирної ієрархії, байдужого споглядання чи виправдування хаотичних дій вищого начальства.

Отже, керуючись визначеним життєвим кредо – «служіння істині і вітчизні», М.І. Пирогов за покликом громадянського сумління полишив родину і службу в столиці задля особистого внеску в справу організації військово-польової хірургії на Східній війні. У критичних умовах облоги Севастополя інтелектуал Пирогов викрив справжню сутність імперської бюрократії: сподівання якимось-то буде, дії навмання в ситуації, коли варто продумувати можливі наслідки, інтриганство і удавання заради уникнення відповідальності. Послідовно дбаючи про поранених, головний хірург діяв рішуче, не зважав на чини і посади. Невтомна праця і службова принциповість зумовили його високу громадську авторитетність, яка стане основою поствоєнного призначення М. І. Пирогова на посаду попечителя Одеського навчального округу, а в подальшому – Київського округу.

Список використаних джерел

1. Драч О. «Працюємо і вдень, і вночі»: військово-польова медицина Східної війни за севастопольськими листами М. І. Пирогова (1854–1855). «*Z tarczą albo na tarczy*»: wojny w historii cywilizacji światowej : monogr. zbiorowa / red. Ihor Sribniak. Warszawa ; Paryż, 2022. S. 145–158.

2. Драч О. О. «Докорінна реорганізація...»: попечитель М. І. Пирогов (1858–1861) і заходи вдосконалення фаховості вчителів Київського навчального округу. *Kiїв. іст. студії*. 2021. № 2. С. 6–14. Doi: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2021.21>.

3. Драч О. О. Микола Іванович Пирогов: становлення особистості інтелектуала крізь призму історичної антропології. *Człowiek w historii vs historia człowieka* : monogr. zbiorowa / red. Ihor Sribniak. Warszawa ; Paryż, 2021. S. 167–183.

4. Sevastopol'skiye pis'ma N. I. Pirogova, 1854–1855 / Rus. Khirurg. O-vo Pirogova ; pod red. i s primech. Yu. G. Malisa. SPb : Tip. M. Merkusheva, 1907. 231 s.

UDC 37(092)"1854/1855"Пирогов

O. O. DRACH

ORCID ID: 0000-0001-7859-3385

Doctor of Sciences (History),

Associate Professor,

Professor of the Department of World History

of Borys Grinchenko Kyiv University

e-mail: o.drach@kubg.edu.ua

«A BAD START IS NOT EASY TO FIX»: MISSION OF M. I. PIROHOV IN SEVASTOPOL (1854–1855) AS THE BASIS OF HIS PUBLIC AUTHORITY

Abstract. The daily work of the chief surgeon of Sevastopol in the conditions of the Eastern War is considered. The position of M.I. is substantiated. Pirogov regarding the protection of the interests of the wounded. His principledness and exactingness in official relations with the Russian military leadership have been proven.

Keywords: M. I. Pirogov, chief surgeon of Sevastopol, epistolary, military hospitals, wounded, sisters of mercy.